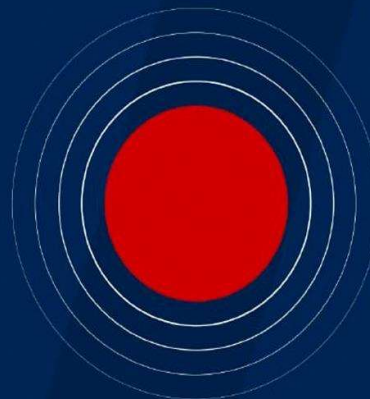

UZA | O'zbekiston
Milliy axborot
agentligi

**ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
АХБОРОТ АГЕНТЛИГИ – ЎЗА
ИЛМ-ФАН БЎЛИМИ
(ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ)**

2022 ЙИЛ ФЕВРАЛЬ

ТОШКЕНТ – 2022

**ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ АХБОРОТ АГЕНТЛИГИ – ЎЗА
ИЛМ-ФАН БЎЛИМИ (ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ)**

Илмий нашр

2022 йил февраль оyi сони

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги ОАК Раёсатининг 2019 йил 28 мартдаги 263/7.1 ва 263/7.4-сон қарорига биноан ташкил этилган.

Электрон журналга келган мақолаларга жавоб қайтарилмайди, журналда эълон қилинган мақолалардан олинган парчалар ЎЗА Илм-фан бўлими (электрон журнал)дан олинди, деб кўрсатилиши шарт.

Электрон журналга бир ярим ораликдаги материаллар “Microsoft Word” редактори, “Times New Roman” шрифтида электрон версия шаклида қабул қилинади.

Таҳрир кенгаши

А.Кўчимов
Қ.Ш.Омонов
А.С.Сагдуллаев
С.С.Ғуломов
Ф.Г.Назирова
Р.Д.Курбанов
М.Х.Рустамбоев
Ш.Т.Қудратхўжа
Н.А.Хусанов

Б.А.Назаров
А.Асқаров
Д.Ю.Юсупова
А.Х.Саидов
Т.Ў.Арипова
Қ.Р.Аллаев
С.М.Туробжонов
И.С.Саифназаров
Н.Х.Обломуродов
Г.А.Мардонова

Манзилимиз: Тошкент ш., 100000, Буюк Турон кўчаси 42-уй
Тел: (+99871) 233-09-21; (+99899) 833-62-71

КАМЮНИНГ “БЕГОНА” АСАРИДА “ЁЛҒИЗЛИК” МОТИВИНИНГ ЭКЗИСТЕНЦИАЛ ТАЛҚИНИ

Маҳмадиёр Тураевич АСАДОВ

таянч докторант

Алишер Навоий номидаги

ўзбек тили ва адабиёти университети

Тошкент, Ўзбекистон

diyorbek.asadov@gmail.com

Аннотация

Мазкур мақолада француз адабиётининг ёрқин вакили, ёзувчи Альберт Камюнинг “Бегона” романи қаҳрамони Мерсо образига турли ракурслардан муносабат билдирилиб, унинг характеридаги ёлғизлик ҳисси, ўзгалардан айро табиати шарқ маънавий тафаккури билан қиёсан таҳлил этилган.

Таянч сўзлар: жамият, инсон, шахс, ижтимоий бегоналашув, бегона, ёлғиз кимса, ёлғизлик, лоқайдлик, расмиятчилик, норасмий турмуш.

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ МОТИВА “ОДИНОЧЕСТВА” В ПРОИЗВЕДЕНИИ КАМЮ “ЧУЖОЙ”

Маҳмадиёр Тураевич АСАДОВ

базовый докторант

Университет узбекского языка и литературы

имени Алишера Навои

Ташкент, Узбекистан

diyorbek.asadov@gmail.com

Аннотация

В настоящей статье освещается подход из различных ракурсов к образу Марсо – героя произведения яркого представителя французской литературы, писателя Альберта Камю “Чужой”, а также присущее его характеру чувство одиночества, отчужденности анализируется при сопоставлении с восточным духовным мышлением.

Ключевые слова: общество, человек, личность, социальная отчужденность, чужой, одинокий, одиночество, безразличие, официальный, не официальная жизнь.

XX аср модерн адабиёти ҳам ифода услуби, ҳам тасвир объекти жиҳатдан алоҳида ажралиб туради. Модернизм, асосан, Ғарб адабиёти ва санъатида пайдо бўлишига ҳам асосий сабаблардан бири шундаки, ушбу заминда юксак идеалларнинг қадрсизланиши, инсоннинг ҳузур-ҳаловатсиз,

бир зайлдаги маъносиз ҳаёти, руҳиятидаги тартибсизликлардир. Яна шуни айтиш мумкинки, инсон моддий жиҳатдан бойиса-да, унинг руҳан қашшоқлашган манфаатпарастлик кайфияти ижтимоий бегоналашув фалсафий тамойилларига қараб муқаррар равишда ўзгарди.

“Модернизм тарафдорлари ўзлари яшаётган жамиятнинг ибтидоий бетартиблиги, бугунги куннинг чалкаш ва мазмунсизлиги, замоннинг ўта тартибсизлиги, кишилар онгидаги алғов-далғов фикр-хаёллар инсоннинг ёлғизлик ҳис-туйғуси кучайишига, кескинлашувига олиб келди” [7; 31-32] профессор Муҳаммаджон Холбеков ўзининг “XX аср жаҳон прозасининг тадрижий талқинлари” мақоласида. Профессор Узоқ Жўрақулов “одам ҳаётнинг шафқатсиз қонунлари томонидан маҳв этилади. Бир сўз билан айтганда, инсоннинг идеал дунёси билан реал дунё, орзулари билан вужуд эҳтиёжлари кесишган нуқтада фожиа – Ҳазрати Инсон фожиаси майдонга келади. Шунда одам олдида икки йўл – ё орзуларини қурбон қилиб жамият ичра бахтиёр турмуш кечириш ёки орзулари билан ёлғиз қолиб, шафқатсиз ҳаёт сахнасида трагик образга айланиш қолади. Улкан қувват соҳиби бўлган хавф кўпинча бу курашда ғолиб келади. Шу боис, аксарият одамлар юксак эзгу идеаллар билан эмас, вужуд истакларига қул бўлиб яшашга маҳкум” [2; 309] эканлигини таъкидлайди. Адабий жараён ва адабиётшунослик масалаларига бу каби илмий-фалсафий, социологик жиҳатдан ёндашув бежис эмас, албатта. Юқорида таъкидланган маҳкумият, мажбурият фожеий вазиятнинг ечимсизлиги кўплаб модернист ёзувчилар асарлари қаҳрамони қисматида ўзининг бадий ифодасини топган.

XX аср салафлари бўлмиш Ф.Достоевский, М.Пруст, Ж.Жойс, Ф.Кафка, Х.Борхес, У.Фолкнер, В.Вульф, А.Камю сингари кўплаб модернист адиблар ўз асарларида инсонни янгича, ҳар тарафлама тасвирлашга уриндилар, турли ракурсда туриб кузатдилар. Асосан, бу муаллифларнинг бадий яратикларида, рус олими Михаил Бахтин таъбири билан айтганда, “инсонни расман акс эттиришдаги парчаланишлар ёлғизликда ўзини англаётган норасмий одам ва унинг норасмий турмушида кўзга ташланадиган

Ўринларга дахл қилиш... инсон ва унинг ҳаётини хусусийлаштиришнинг антик замин романларидаги каби жараённи кузатамиз. Чунки бу ерда ёлғизликда ўзини англашнинг мавжуд расмий-риторик шакллarning махсус модификацияси майдонга келган эди... Расмий-риторик шакллар инсон образи бутунлигини ўлдирди, расмий-шартлилик шаклига кирди, қаҳрамон яшаш ва шарафлаш (хусусан, ўзни шарафлаш) сийқа, ясама тус олди. Бундан ташқари, мавжуд расмий-риторик жанрлар моҳиятан ҳам энига, ҳам бўйига қараб тўхтовсиз ўсиб бораётган, бунга сари ўз-ўзига ўралашиб қолаётган норасмий турмуш ифодасига ўрин беради. Бундай шароитга маҳдуд-риторик шакл касб эта бошлайди. Ошиқона-дўстлик вазиятларида (шартли равишда, албатта) инсоннинг янгича, норасмий-маҳдуд тарзда ўзини англаши кўзга ташланади. Омад, бахт, мукофотга лойиқ иш кўрсатиш сингари биографик ҳаётнинг ўзини англашга доир қатор категориялари ва шакллари ўзининг расмий-давлатчилик аҳамиятини йўқотиб, норасмий-хусусий планга ўтади. Ушбу расмий-хусусий дунёга жалб қилиш табиати моҳиятан ўзгара бошлайди. Мутлақ норасмий, ёлғиз ва ҳаракатсиз одамнинг “пейзаж”и, яъни табиатни кўриш (кўриш предмети), камровлаш (фон, шарт-шароит) доираси майдонга келади... Табиат норасмий одамнинг маҳдуд дунёсига тасвир бўлаклари ўлароқ киради. Сайр соатлари, дам олиш кунлари табиат манзараси тасодифий нигоҳ ташлаш асносида очилади” [1; 115-116]. Демак, бадий асар мазмуни ва унинг асосий концепциясини ифодалашда ёзувчи томонидан турли шакл элементларини матнда қўллашига М.Бахтиннинг юқорида келтирилган фикрлари назарий асос беради. Бадий ифодадаги бу ҳолатларни француз адиби Альбер Камюнинг “Бегона” қиссаси сюжети ва композициясида ҳам кўришимиз мумкин.

“Адабиёт инсонни ҳар хил кўринишда, турли алфозда тасвирлайди. Ҳар бир яратилган образга манзара ёки ҳолатга муаллиф муносабати сезилади, бу муносабат уларнинг муайян талқини ҳам. Лекин инсоният яратган буюк бадий обидаларда тасвир ва ифода этилган ҳолатлар инсоний қиёфалар шунчалик кўз ва ақл илғамас мавж ва тўлқинларга эгаки, уларни бирдан, узил-

кесил тушуниш, талқин қилиш мутлақо имконсиз” [5; 13-14] деб эътироф этади адабиётшунос ва мунаққид Севон Мели.

Дарҳақиқат, Камюнинг Мерсо образи ўта мураккаб, ғайритабиий ва ўзига хос мавжудот сифатида намоён бўлади. Кўринишдан Мерсо ҳам оддий инсонлар каби ҳаёт кечиради, у ҳам бошқалардек давлат ишида ишлайди, кундалик юмушлар билан банд инсон. Бироқ унинг характери ўта самимий, иккиюзламачиликдан йироқ, ўзгаларнинг у ҳақидаги фикрлари аҳамиятсиз, бу тўғрисида ўйлаб ҳам кўрмайди. Уни бошқалардан ажратиб турадиган нарсаси, жамиятнинг барча вакиллари қабул қилган, амал қиладиган расмий ҳаётни қабул қила олмайди. Шу хислати билан Мерсо жамиятга, унинг бутун тартиботларига, ҳатто ўқувчига бегона.

Қиссанинг конструктив ноаниқлиги ва ўқувчини ҳаяжонга соладиган хавотирли нуқта, ҳатто ғазаблантирадиган ҳолат Мерсо характеридаги лоқайдлик, безъятиборлик ҳамда зоҳир билан ботиннинг бирлашиш нуқтасидир. Яъни, асарда учратганимиз каби Мерсо жамият қонунларини менсимайди, уларнинг бирортасига ҳам амал қилмайди, ҳатто энг юксак қоида – ўз онаси ўлими учун ҳам мотам тутмайди. Дафн маросимида ҳам у ўзини изтироб чекаётган, онасидан жудо бўлгани учун куйинаётган қилиб кўрсатмайди, у қалбида кечаётган – тунни бедор ўтказиб, жуда чарчагани, қўнгли сайр тусаётгани, қуёшнинг жазирама иссиғида онасини дафн қилиш учун узоқ туриб қолганидан қийналаётгани ҳақида ўйлайди. Ҳа, дафн маросига келганларнинг сохта йиғи-сиғиларидан, расмиятчилик сифатида қиляётган ишларидан кўра Мерсонинг қалбини ўртантираётган кечинмалари ҳаққонийроқ кўринади. Шунингдек, у кишилиқ жамияти учун хоҳ мумкин, хоҳ мумкин бўлмасин миясига келган ҳар қандай иш-юмушни тўғри деб ҳисоблайди ва ўйлаб ўтирмасдан бажаради. Мерсодаги бошқалардан фарқли характер ва номутаносиблик ёки шахсиятидаги ўзига хосликни шундай ифодалаш мумкин: модомики инсон ўз ҳаётига ўзи мазмун ҳам, йўналиш ҳам бера олмас экан, у борлиқнинг абсурдлигини бошидан кечиради, аммо уни

онгли равишда, бемалол ўйланмасдан амалга оширади. Шу жиҳатдан ҳам у бошқаларга кескин “бегона”дир.

Мерсо асарда ўзини эътиборсиз қолдирадиган одам сифатида гавдалантирилган, чунки у ўзини намоён қилиш учун етарлича куч, барқарор манба тополмайди. Масалан, шарқ одами (мусулмон кишиси) учун ўзини англаш, маънавий етукликка эришиш, комил инсон бўлиш Оллоҳга ишониш ва ўзини Унинг бандаси деб билиш ҳисси улуғвор. Мерсо эса бу ҳисдан, бу эътиқоддан мосуво. Профессор Умарали Норматов ва Шоира Норматоваларнинг Мерсо табиати тўғрисидаги фикрларини қаҳрамон характери очиш учун ҳолисона ва энг мақбул таърифлардан дейишимиз мумкин. Уларга кўра, онасини севиш-севмаслиги, азада расмийчилик учун дод солиб йиғламаслиги, Мерсонинг ўзигагина ҳавола. Уни судда Худога ишонмаганлиги учун ҳам айблайдилар. Қаҳрамон бу масалада ҳам ўзига содиқ, у фақат мавжуд, кўриш, ҳис қилиш мумкин бўлган нарсаларгагина ишонади, бошқа нарсалар унинг учун ўз маъносини йўқотган. Инсон қисматига охир-оқибат ўлим ёзилган экан, у эҳтирос ва эътиқод қўйган барча нарсалар бемаъни юпанч, алдовга айланади [6; 74]. Бу таъкид Мерсонинг ҳаёт ҳақидаги субъектив қараши, шахсий ҳулосасини исботлайди. У жамиятда рўй бераётган ҳодисалар, инсонларнинг бир-бири билан муносабатлари, унинг бу жамият билан иттифоқ тузолмаётгани, унинг бошқалардан бегоналиги, бошқалар уни тушунмаслиги, фикру хаёлидаги жамики номутаносибликлар унинг шу ҳулосасини тасдиқлаш учун хизмат қилади. Бундан ташқари, А.Камю инсонга табиатдан, коинотдан узилган мавжудот сифатида қарайди. Унинг назарида коинот жонсиз, мавҳум нарса. У ҳеч қачон инсонни тушунмайди, Инсон ҳам у билан боғлиқ эмас. Натижада инсон яккаланиб, ёлғизланиб қолади ва ҳаёт унинг учун аянчли, зерикарли манзарага айланади. Лекин инсон зарурат ва мажбурият юзасидан ана шу бемаъни ҳаётни яшаб ўтиши шарт. Камю фалсафасига хос бўлган бу концепцияни кенг ёйиш унинг қаҳрамони бўлган Мерсо зиммасига юкланади. Ва бу образ асарнинг аввал-охири шу моҳият учун хизмат қилади.

Ёзувчи ва адабиётшунос Улуғбек Ҳамдам “Суд Мерсонинг онаси жасади устида йиғлаб-йиғламаганини эмас, балки айти мана шундай ҳолатларини ҳисобга олиб қотиллиги учун ҳукм чиқариши лозим эди” [9; 32], деб ҳисоблайди ва суд, унинг иштирокчилари Мерсони ўзига, жамиятга бегона деб тоғганини таъкидлайди. Бу билан У.Ҳамдам Мерсога бироз ёнбосган бўлса-да, аслида жамиятдаги айрим иллатларни қоралайди. “Жамиятнинг ҳар бир аъзоси ўз-ўзига, ўз табиийлигига, болалигига, самимиятига бегона бўлиб бормаяптими?.. Асл бегоналар ўз виждонига ҳилоф иш тутувчи кишилар, дили бошқа-ю, тили бошқалар эмасми?..” қабалидаги аччиқ саволлар билан муносабат билдиради. Шунингдек, У.Ҳамдам “Мерсо турланмайди, у нимани ўйласа ва ҳис қилса, шуни гапирди, кўзбўямачиликни ўзига – инсонга эп кўрмайди. Бироқ бу дунёда самимий бўлиш беҳад таҳликали бўлиб чиқади. Мерсо ўз самимияти учун дорга осигна ҳукм этилади. Самимияти учун жамият ичра бегона деб топилади” [9; 32], дея ҳисоблаб асар сюжетидаги воқеликка ва Мерсо ҳолатига тўғри баҳо беради.

Шунинг учун ҳам Мерсога атрофдагилар билан бирга бўлиш, улардек расмий турмуш кечириш жуда қийин. Мерсо кундалик ҳаётнинг механикасига тушиб қолганга, яъни механик одамга ўхшайди. Унинг назарида “турмушда ҳеч нарсани ўзгартириб бўлмайди, ҳаммаси доим бирдай” [4; 49]. Йирик рус назарийчиси М.Бахтин айтганидек, “бундаги одам ҳам худди юнон романидаги сингари ғайрирасмий ва ёлғиз. Шу боис, гуноҳкорлик, покланиш ва ҳаловат топиш жараёнлари ғайрирасмий-индивидуал моҳият касб этади. Бу ягона одамнинг шахсий кечмиши. Бу одам фаол ижодкорлик ҳуқуқидан маҳрум. Фаолият хато ва гуноҳ томон ўйламай босилган қадам оқибатида пайдо бўлади. Шунинг учун ушбу йўл моҳияти инсон ва унинг қисмати билан чегараланади. Ушбу замон йўли худди юнон романларидагидек атроф оламга бирор из қолдирмайди. Шунга мос равишда инсон тақдири ва дунё ўртасида муносабат зоҳирий моҳият касб этади” [1; 86].

Камю Мерсо образини биринчи одам сифатида, бетараф услубда яратиб, “ташки фокализация” (кузатув) остида ўзининг экзистенциал шаффофлигини

бирлаштиради ва уни жамиятдан айро ҳолатдаги абсурд муҳитда жойлаштиради. Бу билан адиб инсоннинг барча “кишан”лардан озод, мутлақ эркинликдаги ҳолатини, норасмий фаолиятини кўрсатмоқчи бўлади. Инсон космос тартиботлари, жамият қонуниятлари, эътиқод ва амаллар, жамики инсониятга хос ижтимоий-ахлоқий қоидаларни бир четга суриб, уларга итоат қилмай яшаса, бундай инсон жамият учун бегона ва жамият уни ажратиб ташлаган Мерсога қисматдош бўлишини адиб кўрсатмоқчи бўлади.

Табиатан олганда Мерсо ғарб одамидир. У ҳаётда фақат ўзи учун яшайди. Бошқача айтганда, у европача индивидуализм ва эгоизмнинг типик вакилидир. Мархум Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф ҳазратлари таъбири билан айтганда, “ғарбликлар яхшилик қилиш ва эзгуликка бўлган рағбатларини йўқотган, соғлом принциплар ва асосларни зое қилган, қалблари тўғри йўлдан оғган, табиатлари бузилиб кетган...” [8; 317]. Дарҳақиқат, улкан иккита жаҳон уруши ва турли хунрезликлар оқибатида дунё халқлари, айниқса, Европа ҳудудларида истиқомат қиладиган инсонларда антифашистик кайфият ҳукм сурган. Халқнинг силласи куриб, оғир турмуш тарзини бошдан кечирган, инсоният муаммолар гирдобидида тушиб қолган. Алалоқибат, инсон маънавиятига, руҳиятига путур етиб, шахс танҳоликка, ёлғизликка маҳкум этилади. Ғарбда Шарқдан фарқли ўлароқ шахс асосан ўз муаммолари билан индивидуал (якка ўзи) курашади ва аксарият ҳолатларда ютқазади. Натижада тушкунликка тушиб, жамиятдан кўнгли қолади, нигилистик ҳолатга тушади ва абсурдни бошидан кечирилади. Шарқда эса жамоавийликка кучли аҳамият қаратилади. Ҳар бир муаммога маслаҳатлар, машваратлар билан ечим топилади. Шахснинг яккаланишига шарқона маънавият, қадрият, эътиқод, ҳатто исломий таълимот йўл қўймайди. “Ҳаётнинг барча жабҳаларида бўлгани каби мусулмон халқларининг чиройли яшаш санъати бўйича эришган муваффақиятларининг асосий сабаби ҳам уларнинг динлари, яъни Исломдир. Аллоҳ таолонинг охирги ва мукамал дини, қиёматгача боқий қолувчи дини, барча замонлар ва маконларда инсониятни икки дунё саодатига элтувчи дини – Ислом таълимотлари ўзига эътиқод қилувчи ва ихлос билан амал қилувчи

инсонларни бу дунё ҳаётида чиройли яшаш санъатидан баҳраманд бўлишларининг асосий омилидир” [8; 150].

Агар инсон ғарб одами бўлган Мерсодан фарқли ўлароқ расмий (одатдаги, барча кўниккан) турмуш-тарзини танласа, ҳаёти гўзал ва янада мазмунли бўлади. Шайх ҳазратларининг гапига ҳамоҳанг фикрни М.Бахтин кашфиётларида ҳам учратишимиз мумкин. “Расмий одам доимо ҳаёт қозонида қайнайди, фаолият кўрсатади. Унинг турмушидаги ҳар лаҳза моҳиятига кўра расмийлашувга имкон беради. Расмий одам ўз табиатига кўра очик-ойдин, кўриладиган, эшитиладигандир. Расмий ҳаёт ўз-ўзини турли-туман шаклларида намоён қилиш ва ўз-ўзига ҳисоб бериш имкониятига эга бўлади” [2; 91]. Мерсо эса аксинча ғайрирасмий ҳаёт вакилидир. У яшайдиган маиший ҳаёт тамомила хусусий, мутлақ норасмийдир. Унинг ҳаёт кечмишига моҳиятан қарагандан, расмий нарсанинг ўзи йўқ. Ундаги бор воқеалар, Бахтин тилидан айтганда, “махдуд одамларнинг хусусийлашишлари”дир. Бундай одамлар жамоавий ҳолатда бирлашиб, ўзларини намоён эта олмайдилар. Улар жамиятнинг фаол аъзоси сифатида оммага кўрина олмайдилар. Расмийлик хусусиятини, дейди Бахтин, улар фақат бир ўринда, жинойтчига айланганларидагина оладилар. Жинойткорлик – бу ғайрирасмий турмушнинг мажбуран расмийлашувидир [1; 90].

Ўқувчи сингари, асар ҳикоячисининг муносабатларини бузадиган нарса бу Мерсо ўз ҳаёти ҳақидаги қарашлари ва ҳаракатлар кетма-кетлигини кўрсатиб, бошқалар билан бирлаштирадиган ҳар қандай “бошланғич нуктани” дарҳол йўққа чиқарадиган ва одамларга ёки табиатнинг бирор ҳодисасига бўлган муносабатида эса доимий лоқайдлик мавжуд. Асар бошланишидаги Мерсонинг шундай гапини эслайлик: “Бугун онам ўлди. Ё кечамикан, билмайман. Ғарибхонадан “онанг вафот қилди. Кўмилиши эртага. Чуқур ҳамдардлик билдирамиз” деган телеграмма олдим. Тушунмайсан. Балки кеча ўлгандир” [4; 16].

Бу ерда адиб қисқа, узук-юлуқ жумлалар орқали энг улуг сиймо – онадан фойдаланади. Дунёда энг кадрли бўлган ўз онасининг ўлими орқали адиб

абсурд қаҳрамон Мерсони ижтимоий яқинликка таклиф этади ва жамият “аъзо”лигига киритмоқчи бўлади. Мерсони бутун кўз ўнгида қоралайдиган нарсa – келтирилган парчадаги она ўлимига фарзанднинг бепарволигидир. Буни ижтимоий ахлоқда оқлаб бўладими? Мерсо асар бошиданоқ энг юксак, энг асосий ахлоқий қоидаларни, ижтимоий битимни бузади ва номутаносиб контурларини ўта лоқайдлик билан баён қилади. Ушбу парчада у аллақачон “ёмон ўғил” сифатида намоён бўлади, ва айнан мана шу ҳолат қачондир даҳшатли ижтимоий фактга айланади. Унинг суд жараёнидаги суруштирув-тергов ишлари ва ўлим жазосига маҳкум этилишининг ҳақиқий сабаби ҳам айнан шу ижтимоий келишувни бузганлигига қаратилган бўлади. Буни прокурор тилидан айтилган асардаги шундай сатрларда ҳам кўришимиз мумкин: “Мухтарам маслаҳатчилар, бу одам бир кун олдин онасини кўмиб, эртаси куни қўмлоққа чўмилишга борган, у ерда ўйнаш орттирган ва шод-хуррам томошага тушган. Сизга бундан ортиқча гап айтолмайман” [4; 94].

Шу ўринда бадий асарларда суд-жиноят категорияларидан фойдаланишнинг турли усул ва йўллари ғайрирасмий ҳаётни расмийлаштиришдаги махсус шакл сифатида роман тарихига хос қизиқарли, шу билан бирга, энг муҳим омилдир. Бахтиннинг роман тарихига оид назарияларида, “расмий турмуш тарзидан фарқли ўлароқ, роман таркибига кирган бу хароба норасмий ҳаёт, табиатан сирлироқдир. Уни моҳиятан фақат томоша қилиш ва тинглаш мумкин. Норасмий турмушни тасвирловчи адабиёт мазмунига кўра “ким қандай яшаётганини” кузатиш ва тинглаш адабиётидир. Бундай турмуш тарзини фақат фаол суд жараёнлари тарзида тасвирлаш ёки романга бевосита суд жараёни (қидирув ва тергов шакллари)ни олиб кириш, норасмий турмушга эса жиний ҳаракатларни боғлаш билангина фош этиш мумкин” [1; 91].

Бундан ташқари, Мерсонинг табиатида, у яшайдиган “дунё”да ҳатто жамоат тартибини бузадиган энг хавфли хатти-ҳаракатлар, жумладан, қотиллик ҳам жамият томонидан қабул қилиниши, кечирилиши мумкин. Асарда Мерсо ва дўсти Раймоннинг арабларга рўбарў келгандаги мана бу

гапини эслайлик, “Шунда мен отиб ташласа ҳам, аксинча, отмаса ҳам бўлаверади, нима фарқи бор, деб ўйладим” [4; 62]. У арабга қарата ўқ узади, араб йиқилади ва яна тўрт марта кетма-кет ўқ отади. “Дастакнинг бўртиқлари силлиқланган, текис эди ва шунда тепки жуда енгил кўзғалди – қуруқ, лекин қумлоқни батанг қилгудай гумбурлаб кетди – ҳаммаси бошланди... Бундан сал олдин шундай яхши турган куннинг мувозанатини, қумлоқ қирғоқнинг ғайриоддий сокинлигини бузиб юборганимни англадим. Ўшанда ястаниб ётган гавдага қарата яна тўртда ўқ уздим, ўқлар унга из қодирмай кириб кетди. Ва бу тўртта кескин зарб шундай товуш бердики, мен мисоли фалокат эшигини қоқиб тургандек бўлиб қолдим” [4; 65]. Асарда Мерсонинг жиноят содир этиш саҳнасини ва бунга сабаб бўлган омилларни кузатар эканмиз, қаҳрамон Жазоир қуёшининг ҳаддан ташқари жазирама эканлиги, бунга чидаб бўлмаслигидан шикоят қилади. Ҳатто унинг жиноят содир этишида ҳам қуёш “айбдор”. Агар бу ўринда қуёшга мажоз деб қаралса, унда у ниманинг рамзи? Бу масалага ёзувчи Улуғбек Ҳамдамнинг “инсоннинг коинот жисмлари таъсирида юрганими?” [9; 32] деган тахминий ёндашуви ўзини оқлаши мумкин. Зеро, юқорида келтирганимиз Камюнинг инсон коинотнинг таркиби эмас, аксинча у “табиатдан, коинотдан узилган мавжудот сифатида қараши” У.Ҳамдамнинг гипотезасига илмий асос берадигандек, кўринади. У араб билан рўпара келганида араб пичоғини чиқаради ва қуёшга тутади. Қуёш пўлатнинг юзида аксланади, натижада бу нур Мерсонинг кўзига тушади. Унинг назарида, чакноқ тиф унинг пешонасига санчилгандай бўлади, ҳатто шу дақиқада қошига йиғилиб қолган тер ҳам унга ҳалақит беради. Мана бор сабаб. Арабга қарата отилган биринчи ўқ “*яхши турган куннинг мувозанатини, қумлоқ қирғоқнинг ғайриоддий сокинлигини бузиб юборганини*” – ўзининг сокин, бир зайлдаги осойишта ҳаётини барбод қилганини англашига менгзалса, ўлик мурдага яна тўртта кескин отилган ўқ “*мисоли фалокат эшигини қоқиб тургандек*” – унинг бундан кейинги ҳаётида катта фожиа кутаётгани таъкидлаши билан бирга юқоридаги айтилган “нима фарқи бор” сўзини асосласа, ажабмас.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, Камюнинг “Бегона” қиссаси қаҳрамони ўртача аудитория учун оддий бўлиб туюлиши мумкин, аммо катта аудитория учун Мерсо ҳикояси бу тор талқиндан ҳоли. Аслида, Мерсо юқорида таъкидлаганимиз каби, XX аср ғарб фуқаросининг қиёфаси бўлиб, ўз абсурд дунёсига жавобан, хатти-ҳаракатларида ғайрирасмийлик ва ғайриоддийлик бор.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Бахтин М. Романда замон ва хронотоп шакллари. // Рус тилидан У.Жўрақулов таржимаси. – Тошкент: Akademnashr, 2015. – 288 б.
2. Жўрақулов У. Назарий поэтика масалалари: Муаллиф. Жанр. Хронотоп. – Тошкент: Ғафур Ғулом, 2015. – 356 б.
3. Йўлдош Қ., Йўлдош М. Бадиий таҳлил асослари. – Тошкент: Kamalak, 2016. – 464 б.
4. Камю А. Бегона. Вабо. Ён дафтарчалар. Ҳикматлар / Сўзбоши муаллифи ва масъул муҳаррир: профессор А.Саидов; Тўпловчи: Л.Исоқов. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2014. – 476 б.
5. Мели С. Сўзу сўз. – Тошкент: Sharq, 2020. – 528 б.
6. Normatova Sh. Jahon adabiyoti. /Oliy o‘quv yurtlari uchun o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Cho‘lpon, 2008. – 96 b.
7. Холбеков М. XX аср жаҳон адабиёти манзаралари. – Тошкент: MUMTOZ SO‘Z, 2020. – 700 б.
8. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Олам ва одам, дин ва илм. – Тошкент: Hilol-Nashr, 2021. – 440 б.
9. Hamdamov U. Jahon adabiyoti: modernism va postmodernizm / o‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Akademnashr, 2020. – 288 b.

М.А.РАХИМОВА. Ўзбек эссе матнларининг лексик-стилистик хусусиятлари.....	159
Ж.Н.ЎРОЗОВ. Лингвокриминалистика лингвистиканинг муҳим илмий йўналиши сифатида шаклланиши ва тараққиёти масалалари.....	167
В.Х.АБДЮЖАНОВА. Таҳрир — муҳаррир фаолиятининг муҳим аспекти сифатида.....	175
Ф.Э.АБДУРАҲМОНОВА. “Ёр-ёр”лар икки буюк шоир эътирофида.....	185
О.ХУДАЙБЕРДИЕВА. Жаҳон тилшунослигида гендер тадқиқотлар.....	195
М.Т.АСАДОВ. Камюнинг “Бегон” асарида “ёлғизлик” мотивининг экзистенциал талқини.....	204
М.ОТАМУРОДОВА. Сўз эркинлиги: янги ёндашувларнинг миллий медиаландшафтга интеграциялашуви.....	215
Д.А.РУСТАМОВ. Драматик асарлар матнида сўз туркумларнинг сопиопрагматик таҳлили.....	222
Р.РАЙИМЖОНОВ. Журналистнинг профессионал компетентлиги тизими таърифи ва таснифи.....	232
З.М.КАЗЫМБЕТОВА. Мастерство применения слова и окказиональные слова в произведениях поэта Ж.Избасканова.....	241
Н.А.ТЕМИРОВА. Ўткир Ҳошимов асарларида фразеологизмларнинг ишлатилиши.....	250
М.Б.КАРИМОВА. Алишер Навоийнинг ҳадисларга шарҳлари хусусида айрим мулоҳазалар.....	257

Фалсафа

Д.К.САЙФИЛЛАЕВА. Нравственность — как основа толерантных отношений в трудах абу Хамида Газали.....	264
Ш.Ф.ЖЎРАЕВ, А.А.АЛЛАМОВ. Ахлоқнинг маънавий йўли ва ҳақиқатни англаш.....	272
Т.Н.ШОКИРОВ. Миллий мусиқа маданиятининг дунёқараш хусусияти...279	

Тарих

Ш.Э.ТОШТУРОВ. Ўзбекистон Республикасининг афғон муаммосини ҳал этиш ва минтақада тинчликни мустаҳкамлаш борасидаги ташаббуслари....	289
К.А.ПУЛАТОВ. Роль пропаганды советской власти в эксплуатации экономики Узбекской ССР.....	297

Техника

Х.А.ПРИМОВА, И.Э.ИСРОИЛОВ. Транспорт оқимлари ҳаракатини моделлаштириш.....	306
--	-----